

Environmentálna terminológia a právo

S rastúcim významom a rozsahom právnej regulácie starostlivosti o životné prostredie sa do popredia dostávajú otázky súvisiace s kvalitou tvorby, výkladom a aplikáciou tých platných právnych noriem, ktoré z hľadiska jednotiaceho predmetu právnej regulácie možno označiť ako **environmentálne právo**.

K základným problémom, ktorým sa v odbornej literatúre venuje pozornosť len okrajovo, patrí problematika lexiky jazyka právnych predpisov environmentálneho práva a dodržiavanie sémantických požiadaviek pri legislatívnej tvorbe právnych pojmov.

Existujúca sústava pojmov environmentálneho práva sa vytvorila na základe práva ochrany prírody, práva zložiek životného prostredia, ochrany a regulácie využívania prírodných zdrojov, ako aj rôznych fyziotaktických činností, vrátane územného plánovania a ochrany zdravia. Do právneho jazyka, ktorým sú sformulované všeobecne záväzné právne predpisy, ale aj individuálne právne akty štátnych orgánov a obcí, dostali sa prostredníctvom medzinárodného práva alebo legislatívy SR, bývalej federácie, prípadne pochádzajú ešte z čias existencie právneho dualizmu alebo až z Rakúsko-Uhorska.

Z tých starších ide najmä o pojmy týkajúce sa lesného, banského a vodného práva, prípadne o termíny, ktoré sa snažil do uhorského právneho poriadku vniesť priekopník ochrany prírody Karol Kaán (1931). Už na prelome storočí zaviedol na Slovensku pojem *ochrana prírody*, ktorú členil na *všeobecnú ochranu prírody*, *ochranu prírodnej krajiny*, *ochranu prírodných území (stanovišť)*, *ochranu rastlín, živočíchov a geologických výtvorov*, *ochranu prírodných pamiatok*, *ochranu prírodného okolia kultúrnych pamiatok a ochranu historického hľadiska významných prírodných miest a výtvorov*. Bežne používal pojmy, ako *rezervácia*, *národný park*, *prírodné zdroje*, *krajina*, *chránené stromy*, *časti prírody* atď. Zameril sa nielen na ochranu, ale aj na tvorbu krajiny. Väčšinu pojmov prebral z nemeckej terminológie, najmä od Huga Conwentza, dokázal ich vhodne využiť vo svojich dielach a transformovať do environmentálneho práva.

Súčasný dynamický rozvoj terminológie environmentálneho práva súvisí s prepájaním hospodárskych, sociálnych a environmentálnych hľadísk pri zabezpečovaní trvalo udržateľného rozvoja, s transformáciou ekonomiky a zosúlaďovaním právnych noriem Slovenskej republiky s právom Európskej únie. Tak sa do právnej terminológie dostávajú nové termíny (neologizmy), ako

napr. *environmentálna bezpečnosť*, *audit*, *monitoring*, *informatika*. V súvislosti s uzatváraním alebo prístupom Slovenskej republiky k medzinárodným dohovorom o ochrane životného prostredia možno odôvodnene predpokladať, že súčasťou právneho jazyka environmentálneho práva sa stanú pojmy, ako *skleníkový efekt*, *horninové prostredie*, *biomasa*, *ozónová vrstva Zeme*, *ekologická valencia*, *genetický zdroj*, *klimatický systém*, *biotechnológia* atď.

Slovník platného práva životného prostredia tvoria pojmy, ktoré sú súčasťou prirodzeného jazyka (napr. *krajina*, *príroda*, *odpad*), a tiež pojmy, resp. odborné termíny (napr. *ekosystém*, *biotop*), ktoré majú pôvod v oblasti prírodných vied (krajinnej ekológie, ekosoziológie, fyziotaktiky atď.).

V súčasnosti sme svedkami toho, že niektoré pojmy z environmentálnej terminológie sa používajú častejšie, avšak nesprávne, iné zriedkavejšie, i keď neraz lepšie vystihujú obsah myšlienky, určitej veci, činnosti alebo javu. Mnohí politici, právnici a ekonómovia používajú prírodovedné či technické odborné termíny vecne nesprávne, resp. v nezmyselných slovných spojeniach, čo spôsobuje nezrozumiteľnosť, pojmový chaos, nahrádzanie obsahu formou.

I v právnych predpisoch sa možno stretnúť s množstvom odborných výrazov z oblasti environmentalistiky, ktoré nie sú právne vymedzené. Najčastejšie chyby pri ich tvorbe sa stanú vtedy, ak normotvorca nevychádza zo všeobecne uznávaných definícií takýchto pojmov, čo vedie k vecnej nesprávnosti ich používania alebo dokonca k nezmyslu, ak legiślátor nepochopí ich obsah alebo rozsah, prípadne použije ich systémovo nevhodne. Notoricky známym príkladom je nesprávne používanie termínov *ekológia* a *environmentalistika*. Pojem *ekológia* zaviedla do politického, a potom aj do právneho slovníka Koncepcia rozvoja štátnej ochrany prírody v SR do r. 2005, schválená uznesením vlády SSR č. 113/1987. V nej sa prvýkrát použili slovné spojenia *obnova ekologickej stability krajiny*, *ekostabilizačné proky v krajine*, *ekologická výchova*. Ekologická terminológia sa uviedla aj v Zásadách štátnej koncepcie tvorby a ochrany životného prostredia a racionálneho využívania prírodných zdrojov (uznesenie vlády ČSSR č. 226/1985). Išlo v nich však o právne neujasnené pojmy, ako napríklad *ekologická bezpečnosť*, *ekologicky labilné formácie v krajine*. Pojem *ekológia* sa veľmi široko rozviedol v Zásadách ekologickej politiky, prerokovaných plénom bývalej Slo-

venskej komisie pre životné prostredie 14. júna 1991, v ktorých sa objavuje aj pojem *environmentálne riziká*. Neuvedenie si odbornej správnosti termínov a vzťahu pojmov ekológia – environmentalistika má za následok existenciu rôznych nezrozumiteľných alebo nesprávnych výrazov. V dôsledku toho sa stretávame v dokumentoch i právnych predpisoch s výrazmi *ekologická dôveryhodnosť žiadateľa, ekologické stavby, ekologické normy, ekologický audit* a pod.

Ak sa takéto vecne nesprávne použité odborné termíny stávajú súčasťou právnej terminológie, spôsobuje to nezrozumiteľnosť právnych predpisov, zvyšujú sa nároky na ich interpretáciu a samozrejme, sťažuje sa tým výkon verejnej správy. V niektorých prípadoch ide o legislatívnu nedôslednosť pri nevhodnom preberaní právne vymedzených pojmov, alebo o úsilie uviesť módný pojem z politickej terminológie. Ukážkou takejto nedôslednosti je najmä federálny zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí. Okrem systémových chýb a pleonazmov v pojmoch, nesprávne preberal pojmy vymedzené v iných právnych predpisoch. Odbornej správnosti používanej terminológie z oblasti prírodných a technických vied treba nevyhnutne venovať zvýšenú pozornosť už pri príprave návrhov právnych predpisov, najmä v etape tzv. pripomienkového konania, do ktorej môžu vstupovať odborníci príslušnej oblasti a prispieť k udržiavaniu vysokého štandardu vecnej správnosti používaných pojmov. Tu máme, prirodzene, na mysli nielen legislatívny proces v rámci rezortu Ministerstva životného prostredia SR, ale i v ďalších rezortoch, ktoré sa podieľajú na príprave návrhov všeobecne záväzných právnych predpisov z oblasti hospodárskeho, obchodného i občianskeho práva, do ktorých tiež prenikajú environmentálne právne normy.

Právne pojmy tvoria slová novovytvorené (neologizmy), slová prirodzeného jazyka alebo termíny odborného spisovného jazyka, ktorým sa buď pridá všeobecný právny význam spresnený (napr. pojem odpad, voľne žijúci živočíchy), alebo zmenený. V. Knapp (1993) pokladá za právny taký pojem, ktorého určujúce znaky výslovne alebo implicitne stanovuje právo, teda pojem, ktorého obsah (a tým aj rozsah) formuluje právo. Pritom môže ísť nielen o pojem juristický (právnický), ale aj o metajuristický, teda taký, ktorý má pôvod v iných odboroch spoločenskovedného poznania a do práva bol prevzatý. V praxi to znamená, že vymedzenie určitého pojmu pre účely práva nemusí byť totožné s vedeckou definíciou tohto pojmu. Na druhej strane by ju však nemalo úplne popierať, malo by sa z nej odvodzovať a vhodné ju preberať.

Aby právne predpisy environmentálneho práva plnili svoju regulatívnu funkciu, musí normotvorca dbať na jednoznačnosť a presnosť právneho jazyka, ktorým sú vyjadrené všeobecne záväzné pravidlá správa-

nia sa právnických a fyzických osôb. Informačná funkcia právneho jazyka zasa vyžaduje zrozumiteľnosť právnych predpisov. Z toho vyplývajú i niektoré sémantické požiadavky na právne pojmy. Jazykovými náležitosťami právnych termínov sú, okrem iného, jednoznačnosť a presnosť (Knapp, Holländer, 1993).

Jednoznačnosť právnej terminológie, t. j. konštantné používanie právnych termínov, spočíva vo vylúčení synonymie, homonymie a polysémie v textoch právnych predpisov. Synonymia právnych pojmov v oblasti platného environmentálneho práva je v súčasnosti podmienená existenciou právnych predpisov z rokov šesťdesiatych až deväťdesiatych, používajúcich právnu terminológiu poplatnú svojej dobe (typickým príkladom synonymie sú pojmy *zlepšovanie – zveľaďovanie – tvorba životného prostredia*), nezriedka je však aj dôsledkom pretrvávajúceho rezortného prístupu pri tvorbe predpisov, ktoré z právno-teoretického hľadiska zaraďujeme medzi predpisy environmentálneho práva (oblasť zdravotníctva a hygieny, pôdohospodárstva, kultúry atď.), prípadne i určitá legislatívna nedôslednosť pri príprave nových alebo novelizácii platných právnych predpisov (aký je rozdiel medzi pojmom *ráz krajiny* používaným v územnoplánovacej terminológii a pojmom *charakteristický vzťah krajiny* použitým v zákone NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny?).

Obsah a rozsah právnych pojmov v práve životného prostredia v rámci ich interpretácie formuluje legislatíva, právna veda a právna prax.

Vymedzeniu pojmov sa v environmentálnom práve venuje značná pozornosť, ak ide o termíny prirodzeného jazyka, ktoré sú právne neostré (napr. *krajina, odpad*), pojmy metajuristické alebo o rýdzo právne pojmy, nezriedka i o neologizmy. Takéto pojmy definuje právna veda, t. j. stávajú sa predmetom doktrínálneho výkladu. Formulovať obsah a rozsah pojmu však môže aj aplikatívna prax, okrem iného i judikatúra (napr. odôvodnenie rozsudku Najvyššieho súdu SR z 22. júna 1995 sp. zn. 8 Tz 29/95, ktorým sa vymedzuje obsah pojmu *ujma veľkého rozsahu na životnom prostredí*).

Právne záväzným výkladom právnych pojmov je však iba tzv. autentický výklad prostredníctvom tzv. legálnych definícií, obsiahnutých v platných právnych predpisoch zákonnej i podzákonnej sily.

Predmetom legálnych definícií v práve životného prostredia môžu byť pojmy, ktoré možno rozdeliť do niekoľkých skupín. V prvej sú pojmy, ktorých vymedzenie podmieňuje **vymedzenie objektu právnych vzťahov** (napr. *životné prostredie, zložky životného prostredia*) a súvisiace (*ekosystém, prírodné zdroje, krajina atď.*).

Do druhej skupiny možno zaradiť pojmy, ktoré **vymedzujú vzťah medzi objektom a subjektom právnych vzťahov** v rámci environmentálneho práva.

Tento vzťah je z juristickeho aspektu daný pôsobením, vplyvom človeka na životné prostredie. Ide predovšetkým o základný pojem *ochrana životného prostredia, tvorba životného prostredia, využívanie prírodných zdrojov* a ďalšie odvodené pojmy (napr. *záchrana prírodného dedičstva*).

Do tretej skupiny možno zaradiť tie, ktoré **označujú neželateľné alebo protiprávne aktivity právnických a fyzických osôb** v rámci právnej regulácie starostlivosti o životné prostredie (*znečisťovanie, zhoršovanie, poškodzovanie, porušovanie životného prostredia*) a ich dôsledky (napr. *zaťaženie územia, vrátane protiprávných stavov (ohrozenie, poškodenie životného prostredia)*).

Súčasný nárast legálnych definícií, ktorý možno pozorovať v platnej právnej úprave, je podmienený požiadavkami právnej praxe v období, keď sa zvyšujú nároky na kvalitu rozhodovacej činnosti kompetentných orgánov (najmä pokiaľ ide o zákonnosť rozhodovacej činnosti), úsilím ustáliť pojmoslovie, odstrániť nejednotnosť a roztrieštenosť v platnej právnej úprave, zapríčinenú dlhodobo zaužívaným rezortným prístupom pri tvorbe právnych predpisov. Takýto postup však obsahuje aj isté riziká, nakoľko žiadna formálna logická definícia nemôže svoj predmet, obsah a rozsah vymedziť všestranne a úplne. Do popredia vystupujú potom otázky súvisiace s problematikou kvality legálnych definícií (so zreteľom na ich uplatnenie v právnej praxi) a s problematikou kvantity legálnych definícií (nevyhnutnosť rešpektovať potrebu a stupeň verejného záujmu na rigidnej úprave určitých právnych pojmov). Následkom nadmerného a neúčelného zavádzania legálnych definícií môže byť z hľadiska ich aplikácie ťažkopádnosť a strnulosť právnych predpisov, zníženie ich efek-

tívnosti, adekvátnosti a adaptability na vývinové zmeny právom upravovaných spoločenských vzťahov. Z tohto aspektu nie je preto podľa nášho názoru vhodné podporovať súčasnú hypertendenciu kvantitatívneho nárastu legálnych definícií v právnych predpisoch environmentálneho práva. Východiskom budúcej právnej úpravy by mala byť zásada, že predmetom legálnych definícií by mali byť iba pojmy rýdzo právne a právne neostré. V tejto súvislosti vyvstáva otázka možnosti a nevyhnutnosti legálneho definovania niektorých odborných termínov. **Platné právne predpisy by nemali byť zaťažované definíciami termínov, ktorých obsah a rozsah je totožný s ich odborným vymedzením a ich používanie je ustálené. V budúcnosti by sa pri rešpektovaní tejto zásady nemalo stať, že platné zákony environmentálneho práva sa vo svojich častiach neúčelne zmenia na slovníky odborných termínov z oblasti prírodných alebo iných vied.**

Jozef Klinda
Soňa Košičiarová

Literatúra

- Kaán, K., 1931: Természettudomány és a természeti emlékek. Budapest, Magyar tudományok akadémia, 312 pp.
- Klinda, J., 1995: Environmentalistika a právo (Krátky slovník environmentálneho práva). Bratislava, Ministerstvo životného prostredia SR. 455 pp.
- Knapp, V., 1993: Vědecká propedeutika. Bratislava, Vyd. odd. PF UK, 251 pp.
- Knapp, V., Holländer, P., 1993: Aplikácia logiky v právnom myslení. Bratislava, Vyd. odd. PF UK, 251 pp.
- Košičiarová, S. a kol., 1995: Právo životného prostredia. Bratislava, Vyd. MANZ a Vyd. odd. PF UK, 379 pp.

